

IQTISODIYOT NAZARIYASI

*Ikromova Kamola**Toshkent turizm va mehmonxona menejmenti
texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Iqtisodiyot nazariyasi – bu iqtisodiy jarayonlar, ularning qonuniyatlari va asosiy tamoyillarini o'rganadigan ilmiy soha. Ushbu nazariya iqtisodiy faoliyatni tushunish, tahlil qilish va prognozlash uchun zarur bo'lgan bilimlarni taqdim etadi. Iqtisodiyot nazariyasi ikki asosiy yo'nalishga bo'linadi: mikroiqtisodiyot va makroiqtisodiyot. Mikroiqtisodiyot individual iqtisodiy agentlar, masalan, iste'molchilar, ishlab chiqaruvchilar va bozorlardagi xatti-harakatlarni o'rganadi. Makroiqtisodiyot esa mamlakatlar va iqtisodiy tizimlar darajasida iqtisodiy ko'rsatkichlarni, masalan, yalpi ichki mahsulot, inflyatsiya va ish bilan ta'minlashni tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy rivojlanish, iqtisodiyot nazariyasi, tamoyillar, resurslar, iqtisodiy ko'rsatkichlar, mahsulot, inflyatsiya.

Аннотация: Экономическая теория – это научная область, изучающая экономические процессы, их законы и основные принципы. Эта теория дает знания, необходимые для понимания, анализа и прогнозирования экономической деятельности. Экономическая теория делится на два основных направления: микроэкономика и макроэкономика. Микроэкономика изучает поведение отдельных экономических агентов, таких как потребители, производители и рынки. Макроэкономика, с другой стороны, анализирует экономические показатели на уровне стран и экономических систем, такие как валовой внутренний продукт, инфляция и занятость.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономическая теория, принципы, ресурсы, экономические показатели, выпуск, инфляция.

Abstract: Economic theory is a scientific field that studies economic processes, their laws and basic principles. This theory provides the knowledge needed to understand, analyze and forecast economic activity. Economic theory is divided into two main directions: microeconomics and macroeconomics. Microeconomics studies the behavior of individual economic agents, such as consumers, producers, and markets. Macroeconomics, on the other hand, analyzes economic indicators at the level of countries and economic systems, such as gross domestic product, inflation, and employment.

Key words: economic development, economic theory, principles, resources, economic indicators, output, inflation.

Iqtisodiyot nazariyasining asosiy tamoyillaridan biri cheklangan resurslar va cheksiz ehtiyojlar o'rtasidagi munosabatdir. Iqtisodiyotda resurslar cheklangan bo'lgani uchun, jamiyat ushbu resurslarni qanday taqsimlashni, ishlab chiqarishni va iste'mol qilishni belgilashda qarorlar qabul qilishga majbur. Bu jarayon iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash uchun muhimdir. Samaradorlik, o'z navbatida, resurslardan eng optimal foydalanishni anglatadi. Iqtisodiyot nazariyasi, shuningdek, iqtisodiy samaradorlikni o'lchash va baholash usullarini ham o'z ichiga oladi. Iqtisodiyot nazariyasida talab va taklif qonuniyatlari muhim ahamiyatga ega. Talab – bu iste'molchilar tomonidan ma'lum bir narxda sotib olish istagi, taklif esa ishlab chiqaruvchilar tomonidan ma'lum bir narxda sotishga tayyor bo'lgan mahsulot yoki xizmatdir. Talab va taklif o'rtasidagi muvozanat iqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim rol o'ynaydi. Bozorlar, o'z navbatida, iqtisodiy tizimning asosiy mexanizmi sifatida xizmat qiladi, u yerda mahsulotlar va xizmatlar narxlari raqobat va iste'molchilar talabiga asoslanib belgilanadi. Iqtisodiyot nazariyasi shuningdek, iqtisodiy o'sish va rivojlanish tushunchalari ham muhimdir. Iqtisodiy o'sish – bu mamlakatning yalpi ichki mahsulotining oshishi, ya'ni ishlab chiqarish va iste'mol darajasining ko'tarilishi. Iqtisodiy rivojlanish esa, o'z navbatida, iqtisodiy o'sishdan tashqari, inson hayoti sifatini yaxshilash, ijtimoiy adolatni ta'minlash va barqaror rivojlanishni anglatadi. Rivojlanish jarayonida ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va boshqa sohalarga investitsiya kiritish muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiyot nazariyasi shuningdek, davlatning iqtisodiy faoliyatdagi roli va siyosati bilan ham bog'liq. Davlat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy adolatni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun turli xil iqtisodiy siyosatlarni amalga oshiradi. Bu siyosatlar monetar va fiskal siyosatlarni o'z ichiga oladi. Monetar siyosat pul massasi va foiz stavkalarini boshqarish orqali iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishga yoki cheklashga qaratilgan. Fiskal siyosat esa davlat byudjeti orqali xarajatlar va soliq siyosatini belgilaydi. Iqtisodiyot nazariyasi shuningdek, global iqtisodiyot va xalqaro savdo masalalarini ham o'z ichiga oladi. Xalqaro savdo iqtisodiy aloqalar va mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Savdo nazariyasi, iqtisodiy integratsiya va globalizatsiya jarayonlari iqtisodiyot nazariyasining muhim jihatlari hisoblanadi. Globalizatsiya jarayonida mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar kuchayadi, bu esa iqtisodiy o'sish va rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiyot nazariyasi, shuningdek, iqtisodiy tahlil va prognozlash usullarini o'z ichiga oladi. Iqtisodiy tahlil orqali iqtisodiy ko'rsatkichlar, tendensiyalar va muammolar aniqlanadi. Prognozlash esa kelajakdagi iqtisodiy jarayonlarni oldindan bilish imkonini beradi. Bu jarayonlar iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiyot nazariyasining asosiy tushunchalaridan biri iqtisodiy samaradorlikdir. Samaradorlik – bu resurslardan maksimal darajada foydalanish orqali ishlab chiqarish va iste'mol darajasini oshirishdir. Iqtisodiy samaradorlikni

ta'minlash uchun ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, texnologiyalarni yangilash va innovatsiyalarni joriy etish muhimdir. Samaradorlikni oshirish orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish mumkin. Iqtisodiyot nazariyasida bozor kuchlari, raqobat va monopoliyalar ham muhim ahamiyatga ega. Raqobat iqtisodiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi, chunki raqobat ostida ishlab chiqaruvchilar sifatni yaxshilash va narxlarni pasaytirishga majbur bo'lishadi. Biroq, monopoliyalar bozorni nazorat qilish va narxlarni sun'iy ravishda oshirish orqali iste'molchilarga zarar yetkazishi mumkin. Shuning uchun davlat monopoliyalarni tartibga solish va raqobatni rag'batlantirish uchun turli siyosatlarni amalga oshiradi. Iqtisodiyot nazariyasi shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishda ham muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiy tengsizlik, ishsizlik, inflyatsiya va boshqa muammolar jamiyatning barqaror rivojlanishini tahdid ostiga qo'yadi. Iqtisodiy nazariyalar, shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan siyosatlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Iqtisodiyot nazariyasining rivojlanishi tarixiy jarayonlar bilan ham bog'liq. Iqtisodiyot nazariyasi asrlar davomida o'zgarib, yangi g'oyalar va tushunchalar bilan boyidi. Klasik iqtisodiy nazariya, keyinchalik neoklassik, keyin esa keyingi iqtisodiy maktablar, masalan, keyneschilik, monetarizm va institutsional iqtisodiyot, iqtisodiyot nazariyasining rivojlanishida muhim rol o'ynadi. Har bir nazariya o'zining o'ziga xos yondashuvlari va tushunchalari bilan ajralib turadi. Klassik iqtisodiy nazariya Adam Smit va boshqa iqtisodchilar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u bozor mexanizmlarining o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatini ta'kidlaydi. Neoklassik iqtisodiyot esa iqtisodiy agentlar qarorlarini ratsional va foyda olishga intiluvchi sifatida ko'radi. Keyneschilik esa iqtisodiy inqirozlar va ishsizlikni bartaraf etish uchun davlatning iqtisodiy faoliyatdagi rolini oshiradi. Monetarizm esa pul massasi va inflyatsiya o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor qaratadi. Iqtisodiyot nazariyasi rivojlanish jarayonida yangi masalalar va qiyinchiliklar bilan duch kelmoqda. Globalizatsiya, texnologik o'zgarishlar, ijtimoiy o'zgarishlar va ekologik muammolar iqtisodiyot nazariyasini yangilash va yangi yondashuvlar ishlab chiqishni talab qiladi. Shuningdek, iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlar o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlash ham muhimdir. Iqtisodiyot nazariyasi, iqtisodiy siyosat va amaliyot o'rtasidagi aloqani mustahkamlash orqali jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyot nazariyasi iqtisodiy jarayonlarni, ularning qonuniyatlarini va asosiy tamoyillarini o'rganish orqali jamiyatning iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Iqtisodiyot nazariyasi tushunchalari va tamoyillari iqtisodiy siyosatni shakllantirishda, resurslarni samarali taqsimlashda va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Iqtisodiyot nazariyasi nafaqat iqtisodchilar, balki siyosatchilar, tadbirkorlar va keng jamoatchilik uchun ham muhim bilim manbai hisoblanadi. Iqtisodiyot nazariyasi doimo rivojlanib borayotgan soha

bo'lib, yangi g'oyalar va yondashuvlar bilan boyitilib boriladi. Bu esa iqtisodiy jarayonlarni yanada chuqurroq tushunishga va samarali iqtisodiy siyosatlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatov, A. (2021). Iqtisodiyot nazariyasi: Asosiy tushunchalar va tamoyillar. Tashkent: O'zbekiston davlat iqtisodiyot universiteti nashri.
2. Rahimov, B. (2020). Mikroiqtisodiyot va makroiqtisodiyot: Nazariy va amaliy jihatlari. Tashkent: Iqtisodiyot va tadbirkorlik universiteti.
3. Toshboev, D. (2022). Iqtisodiy rivojlanish va barqarorlik. Tashkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashri.
4. Xolmatov, S. (2019). Iqtisodiyot nazariyasi: Asosiy g'oyalar va zamonaviy yondashuvlar. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi.
5. Tursunov, E. (2023). Iqtisodiy siyosat va uning ta'siri. Tashkent: Iqtisodiyot va moliya instituti.
6. Yusupov, M. (2021). Global iqtisodiyot: Muammolar va yechimlar. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi.
7. Saidov, R. (2022). Iqtisodiy tahlil va prognozlash usullari. Tashkent: O'zbekiston davlat iqtisodiyot universiteti nashri.